

DUBEN 2020

ROMANOVODI

ROMSKÁ DUŠE | CENA 20KČ

**CLAUDIE
LABURDOVÁ**
PROFIL

**MONIKA
DUŽDOVÁ**
ROZHOVOR

**JAN DÖME
HORVÁTH**
IN MEMORIAM

**GADŽOVÉ
JDOU DO NEBE**

POTŘEBUJETE DOUČOVÁNÍ, VZDĚLÁVACÍ KURZ NEBO HLEDÁTE STÁŽ?

**ROMSKÝ STIPENDIJNÍ PROGRAM PRO STUDENTY
NENÍ JEN O STIPENDIU!**

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na doucovani@romea.cz
a +420 257 329 667**

**STIPENDIUM PRO ROMSKÉ STUDENTY A STUDENTKY
STŘEDNÍCH, VYŠŠÍCH ODBORNÝCH A VYSOKÝCH
ŠKOL (STIPENDIUM ORGANIZACE ROMEA).**

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200 Kč**

facebook.com/romanovodi, facebook.com/sdruzeniromea

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

„Romští žáci měli samostatné třídy, poschodí, ba dokonce i toalety. Měli dokonce vyčleněn svůj samostatný dvůr, kterému se říkalo černý,“ vzpomíná v rozhovoru aktuálního vydání na známou segregovanou školu ve slovenských Michaľanech Monika Duždová, jedna z těch, koho si nové vedení školy přizvalo k napravení neúnosné situace, kvůli níž se tehdy na Slovensko vydal i reportér deníku New York Times.

K rozhovoru už bohužel nebudeme moci pozvat významného básníka, překladatele, novináře a aktivistu Jana Döme Horvátha, který nás náhle opustil začátkem jednoho z prvních červnových dnů. Věnujeme mu tedy alespoň srdečnou vzpomínku, Mi del o Del leske loki phuv (Nechť mu Pán Bůh dá lehkou zem).

Obdivuhodný je i životní příběh Claudie Laburdové, současné koordinátorky romské ženské skupiny Manushe. Představujeme ji v rubrice profil a vážíme si toho, že nás nechala nahlédnout do své profese i soukromí.

Jak je to ve skutečnosti s charitativním „sbíráním víček“ přibližuje v komentáři spolu-zakladatel platformy znesnáze21, která dokáže rychle a efektivně pomoci potřebným, Čestmír Horký: na kolik korun si myslíte, že se zhodnotí pět set víček?

Představíme vám také unikátní databázi Institutu terezínské iniciativy, která na webu holocaust.cz shromažďuje a zpřístupňuje údaje o romských obětech holokaustu, a pozveme vás do divadla na představení brněnské scény Husa na provázku Gadžové jdou do nebe.

A nezapomněli jsme ani na svět literatury – ve spolupráci s nakladatelstvím Kher jsme pro vás připravili povídku mladé talentované autorky Nikoly Beljajevové, pravidelnou rubriku inspirovanou reálnými příběhy „z periferie“ nebo výběr z aktuálního dění.

Přeji vám zajímavé čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 4/2020

3 Obsah / Editorial

4 – 7 V lepším případě jste Rom a v horším cigán

Rozhovor s Monikou Duždovou
Rena Horvátová

8 Nový památník v Letech

Krátce
Redakce

8 Kdyby před nákupem hřebíků dostaly přednost děti

Glosa
Michal Kniha

9 To, že nemáš, si na chleba nenamažu

Den na periferii
Rena Horvátová

10 – 11 Jan Döme Horváth

Lenka Jandáková, Eva Danišová, Knarik Manukyan
In memoriam

12 Nesbírejte víčka

Čestmír Horký
Komentář

13 Aktuálně

Děje se
Jana Baudyšová

14 – 15 Naděje má umírat poslední

Profil Claudie Laburdové
Rena Horvátová

16 – 19 Zlatá rybka / Somnakuno mačo

Povídka / Paramisi
Nikola Beljajevová

20 – 21 Holocaust.cz spouští databázi romských obětí

Historie
Eliška Waageová, Michal Schuster

22 Gadžové půjdou do nebe – díky Romům

Kultura
Martin Sládeček

Přední obálka: Claudie Laburdová, zadní obálka: Protest Black Lives Matter v Praze (foto: Petr Zwiłlakk Vrabec).

Číslo: 4 / 2020
Ročník: XVII
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory Ministerstva kultury ČR.

Redakce:
Renata Berková,
Rena Horvátová,
František Bikár,
Stanislava Ondová,
Zdeněk Ryšavý,
Kristina Dienstbierová,
Lenka Jandáková

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987

E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz

Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová

Editor:
Zdeněk Ryšavý

Jazykové korektury:
Lenka Jandáková
Překlad do romského jazyka:
Eva Danišová

Korektury romského jazyka:
Lada Víková

Grafika:
Bantu Design s. r. o.

Inzerce:
Zdeněk Ryšavý

Předplatné:
romanovodi@romea.cz

Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.

Distribuce:
Dub, s. r. o.

Periodicita magazínu:
10x ročně

Registrační číslo MK ČR:
E 14163

V LEPŠÍM PŘÍPADĚ JSTE ROM A V HORŠÍM CIGÁN

Rena Horvátová / Foto: Karolína Telváková

„Mikrokosmos jednoho z největších problémů Evropy“ zněl jeden z titulků listu New York Times, který na jaře 2013 publikoval reportáž o segregované škole ve slovenských Michaľanech. V té době tam již pod novým vedením, které mělo za úkol situaci napravit, působila jako asistentka pedagoga a nemalým dílem přispěla k prolomení bariér mezi žáky, rodiči a učiteli. Po dvouleté zkušenosti s životem v Anglii dnes **Monika Duždová** působí na prešovském úřadu práce.

Přijímá podle vás Romy lépe slovenský nebo anglický pracovní trh?

Je to individuální. Na Slovensku znám mladé Romy, kteří práci bez problémů získali. Ale pak mám i zkušenost, že pokud po telefonu nebo ze životopisu zaměstnavatel nerozpozná, že dotyčný je Rom, pozve ho na pohovor, ale když se setkají, je etnicita překážkou. Romského uchazeče odmítne přijmout i přesto, že byl dostatečně kvalifikován a měl dostatek zkušeností.

Slovensko s Anglií jsou nesrovnatelné. Anglický pracovní trh nabízí širší škálu příležitostí, funguje tam daleko více agentur a je tam i možnost pracovat bez smlouvy. Ale hlavně tam odpadá takové to „Romy do práce nechceme“. Tady na Slovensku je trh úplně odlišný, pokud se neprokážete zkušenostmi v oboru, šance na úspěch je minimální.

V čem je podle vás tedy ten největší rozdíl?

V Anglii může kdokoliv pracovat i bez jazykové vybavenosti, předchází praxe nebo vzdělání. Syn měl před patnácti lety po maturitě na gymnáziu, na vysokou se nedostal, tak jej švagr žijící v Anglii zláká, ať odjede za ním na zkušenou a něco si vydělá. Tehdy jsem pracovala jako asistentka pedagoga v Prešově a o prázdninách jsem za ním jela na návštěvu. Anglicky jsem rozuměla asi každé čtvrté slovo, přesto jsem hned začala pracovat v pekárně. Tam mě brali podle výkonu, ne podle vizáže nebo etnicity. Manžel po dvou měsících za námi přijel a také začal pracovat v pekárně. Po čase jsme oba odešli do jiné firmy, kde můj muž, přestože anglicky nemluvil, pracoval jako supervizor, což by na Slovensku, kdyby neuměl ani slovo slovensky, nešlo. Mentalita lidí i atmosféra jsou v Anglii jiné. Na Slovensku nás berou s nálepkou. V lepším případě jste Rom, v horším „cigán“.

Nakonec jste se po dvou letech vrátili a vy jste začala studovat na univerzitě sociální práci. Proč jste se rozhodla studovat v pozdějším věku?

To byla náhoda. V tu dobu jsme se zrovna vrátili na Slovensko, protože manžel začínal mít zdravotní potíže. Jednou jsem

z autobusu uviděla billboard, že přijímají studenty k bakalářskému studiu. Obor sociální práce se mi vždycky líbil. Přijali mě na bakaláře a pak i na magisterské studium. Školu jsem dokončila v šestačtyřiceti letech, ale rozhodně jsem nebyla nejstarším studentem na univerzitě. To je další rozdíl, pokud si chce člověk v Česku nebo na Slovensku udržet práci, musí na ni mít kvalifikaci. Kdo si chtěl před penzí práci udržet, musel studovat. Oproti tomu v Anglii nemusíte mít vysokou školu v oboru. Téměř každý zaměstnavatel nabízí školení a kurzy. Když k tomu prokážete odborné znalosti a zkušenosti, dveře máte otevřené.

Vysokou jste dodělala v šestačtyřiceti, gymnázium v devěťadvaceti letech. Předpokládám, že to bylo způsobené brzkým mateřstvím?

Otěhotněla jsem v prváku na gymnáziu, bylo mi šestnáct. Z puberty jsem rovnou skočila do života dospělých. Rodina pro mě velmi znamenala, dětmi a manželem jsem doslova žila. A když mi tři děti postupně povyroستly, nechtěla jsem být žena u plotny. Rozhodla jsem se dokončit gymnázium a po několikaleté pauze vystudovat i vysokou školu. Uvědomila jsem si, že vzdělání se dá zvýšit v každém věku, člověk by si neměl říkat, že něco nejde, ale zda něčeho chce dosáhnout.

Některé romské rodiny odešly z Anglie zpět na Slovensko nebo do Česka. Byly to spíše obavy z Brexitu nebo i z možné nákazy koronavirem?

Z neznalosti. Měly strach, co se s nimi po Brexitu bude dít. Když pak sledovaly zahraniční politiku, zjistily, že ti, kteří zůstali, neprohloupili a nemusí se cítit, že žijí v zemi na úkor Angličanů. Rodiny normálně fungovaly, práce byla, děti chodily do školy, tak se většina rozhodla vrátit. Situace se opakovala s nástupem pandemie, lidé měli strach z nákazy a znovu se vraceli do svých zemí. I díky tomu, že Británie nezareagovala na výskyt koronaviru okamžitě a brala omezení jiných států na lehkou váhu, což se samozřejmě nevyplatilo. Situaci jsem sledovala, protože tam mám dvě děti s rodinami. Podmínky pro migranty žijící v Anglii se ještě upravují, padly různé návrhy jako výše roční mzdy pro cizince, aby mohli zůstat, ale to by bylo pro mnohé likvidační. Británie si nemůže dovolit zbavit se Evropanů, toho se nikdo nemusí bát. Pokud opravdu přijde tvrdý Brexit, bude to znamenat po koronaviru další ekonomickou ránu, a to především pro Brity. Pro Česko se přitom jedná o pátý nejvýznamnější exportní trh.

Už rok žijete na Slovensku, jaký je současný postoj ve vnímání západní, střední a východní části země?

Viditelně rozdílný a značně citelný pro Romy žijící v osadách především na východním Slovensku. Proslul tím třeba Prešovský kraj. Největší rozdíl je v bydlení, Romové tam totiž nežijí s ostatním obyvatelstvem, žijí v izolaci, na okraji společnosti a jednotlivých obcí. Když člověk přijede do romské osady, má pocit, že cestuje časem a ocitl se ve dvanáctém století.

Mgr. Monika Duždová (1968)

se narodila v Prešově. Absolvovala bakalářské studium na Vysoké škole mezinárodního podnikání ISM Slovakia v Prešově a magisterské na Vysoké škole zdravotnictví a sociální práce sv. Alžbety v Prešově. Dnes působí jako odborná poradkyně na Oddělení Poradenství a vzdělání, ÚPSVaR v Prešově.

Co to ve vás vyvolává?

Smutek a hněv. Lidé tam žijí pod hranicí důstojnosti, a přitom by nemuseli. Na Romy žijící v osadách se z evropských fondů čerpaly neskutečné peníze, a přesto se nic neudělalo. Kladu si otázku, kde jsou a do čí kapsy šly? Je to pokrytectví, lhostejnost, nekompetentnost a hamižnost. Romové už dávno mohli žít jako běžní Slováci, ale to by se museli někteří lidé přestat obohacovat na druhých a mít stále pocit, že chtějí někoho ovládat a kontrolovat. To jsme teď viděli v době pandemie, co se v Žehre, Krompachách nebo v Bystranech dělo. Celý svět viděl, jak se na východním Slovensku žije Romům v jednadvacátém století. A i tak se představitelé státu nezastydí a nebudou participovat na změně k lepšímu.

Dá se vůbec z prostředí romské osady vymanit?

Některým se to podařilo, vystudovali a dnes žijí ve větších městech. Ale jiní bohužel nepoznali a ani nepoznají, jaké to je nežít v segregaci od většinové společnosti. Romská osada je něco jako nálepka, s kterou jdete do života, k lékaři, do školy, nakoupit, do práce. Ti lidé s tím musí každodenně žít.

Jak vnímají problém romských osad slovenští politici?

Doufám, že to vidí stejně jako já – aby se z nich stalo důstojné místo k životu. I když se situace změnila a působí tam sociální pracovníci, v některých osadách jsou vybudovány mateřské i základní školy, stále je to málo a začlenění mezi ostatní obyvatelstvo to neřeší. V osadách chybí i to základní jako kanalizace, elektřina nebo přívod pitné vody. Špatnými hygienickými podmínkami to začíná a končí nelegálními pozemky a černou stavbou. Věřím, že zákonodárci udělají vše proto, aby se situace zlepšila. Lidé jim dali svůj hlas a důvěru ve volbách, tak doufám, že je nezklamou.

Kdyby se tamní Romové přestěhovali do běžného prostředí, důvěřovali by po své zkušenosti z osad majoritě? Měli by zájem mezi ní fungovat a byli by na takovou změnu připraveni?

Otázka je opravdu na místě, příkladem je základní škola v Michalanech, kde byla soudem prokázána segregace. Romští žáci měli samostatné třídy, poschodí, ba dokonce i toalety. Měli dokonce vyčleněn svůj samostatný dvůr, kterému se říkalo černý. Romské děti nesměly přijít do styku s neromskými dětmi. Tato brutální

segregace, které by normálně uvažující člověk ani ve snu nevěřil, trvala od roku 2004 dlouhých osm let. Děti si na to tak zvykly, že když jsem tam v roce 2012 nastoupila a snažili jsme se s novým panem ředitelem žáky promísit, tak s tím romské děti měly problém a ani jejich rodiče takovou změnu nechtěli.

Jak vůbec k něčemu takovému mohlo dojít?

Ředitelka přistoupila na hru neromských rodičů, vlastně dala průchod segregaci, která oddělovala děti z osady od dětí z majority. Nakonec byla po osmi letech odvolaná z funkce. Kauzu sledoval celý svět, dokonce přijeli i novináři z New York Times.

Povedlo se nakonec žáky i rodiče přesvědčit ke změně?

Podařilo. V roce 2012 mělo dojít k segregaci dětí a naplnit tak rozsudek, který jasně říkal, že škola má do jednoho roku zlikvidovat segregaci romských žáků. Děti se měly začít společně stravovat ve školní jídelně, promíchat se ve třídách, měly se zrušit takzvané bílé a černé dvory a měla se navázat vzájemná komunikace. Nebylo to lehké, podařilo se nám umístit několik romských žáků mezi neromské, ale většina romských žáků

a rodičů si to nepřála. Většinou se jednalo o žáky z nedaleké osady v Ostrovanech. Ostatní romští žáci z Šarišských Michalán byli s neromskými žáky zařazeni do jedné třídy automaticky.

Jak reagovali rodiče neromských dětí, když jste začali děti umisťovat do tříd společně? Přecházeli neromští žáci hromadně jinam?

Neromští rodiče ze Šarišských Michalán začali odhlašovat své děti ještě před tím, než jsem ve škole začala pracovat. Takhle to vlastně celé začalo. Přihlásili je na základku v sousední obci. Škola tak přišla o žáky a ředitelka byla rodiči, kteří se rozhodli své potomky na škole ponechat, donucena ke krokům, které nakonec skončily nepochopitelnou segregací. Vlastně to vymysleli neromští rodiče a paní ředitelka jejich nápady realizovala. Žádný z romských rodičů nebyl přizván, aby se k situaci vyjádřil.

Jak na sebe reagovaly děti z „bílého“ a „černého“ dvora, když pak měly fungovat společně?

Začali jsme pomalu. Založila jsem multi-kulturní kroužek, kde jsem měla romské i neromské děti. Po čase tak vznikla parta kamarádů, kteří reprezentovali školu při různých událostech. Společně byli i na americké ambasádě. A tak jsme nejen dětem, ale i rodičům ukazovali, že když se chce, tak to jde a segregace není nutná. Když jsme byli s žáky na výletě, tak pili z jedné lahve. Nakonec se ukázalo, že pokud se obě strany poznají, předsudky se neřeší. Když se zahájil školní rok 2013/2014 v atriu, kde byli všichni rodiče jako hosté, vystoupily děti se svým představením. Reakce rodičů byla skvělá. Bylo to poprvé, co na zahájení školního roku zazněla i romština. Nakonec mi neromští rodiče děkovali a tvrdili, že jsou hrdí, že jejich děti mohou být v mém kroužku. Spojovali jsme děti i rodiče třeba během sportovního dne pro celou obec a ukázalo se, že neshody mnohdy plynou pouze z neznalosti. Dnes už školu sleduji jen zpovzdálí, nevím, jak nyní funguje, ale od bývalých kolegů vím, že pro romské děti z Ostrovan postavili základní školu přímo v osadě. Otevřít by se měla v září. Takže ano, segregace se nakonec odstranila, ale poněkud uměle. Mezitím vznikla nová segregovaná škola, a to už nikdo neřeší.

V Anglii jste působila jako asistentka pedagoga, poté jako koordinátorka v organizaci Red Zebra. Po návratu na Slovensko působíte jako odborný poradce na úřadu práce. Dá se krátce shrnout, s jakými problémy se setkávají romští uchazeči o zaměstnání nejčastěji?

V hledání práce jim brání především nízké vzdělání i typicky romské příjmení, adresa a mnohdy i přízvuk. Neplatí to vždy samozřejmě, ale víme o případech, kdy se to stalo. A stává se i to, že zaměstnavatel rovnou sdělí, že si Roma mezi svými pracovníky nepřeje. Na Slovensku platí antidiskriminační zákon, takže tohle by se stávat nemělo, ale v okamžiku, kdy se to stane, je to velmi problematické dokázat. Pokud si diskriminovaný odmítnutí nenahrál na telefon nebo to nemá písemně, tak je to prakticky tvrzení proti tvrzení.

Šanci na úspěch zvyšují i rekvalifikace. O jaké je největší zájem?

Ženy preferují krejčovský nebo kuchařský kurz a muži zase zednické práce, protože s nimi vesměs mají zkušenosti, jen na to nemají žádný papír. Rekvalifikace jim tedy dopomůže, aby se mohli nechat zaměstnat například u větších stavebních firem.

Stává se, že klienti práci nabízenou úřadem práce odmítají? A jaké jsou nejčastější důvody?

Práci většinou odmítají neromští klienti. Důvodem bývá neodpovídající kvalifikace, nízký příjem, anebo když se jedná o partnery. Když si jeden z páru totiž najde práci, druhý automaticky pozbývá veškerých benefitů spojených s podporou v nezaměstnanosti. Romové jsou naopak vděční za práci, která jim po dlouhé době vyjde.

Politici převážně před volbami tvrdí, že Romové zneužívají sociální systém. Co je na tom pravdy?

Popravdě takové tvrzení nechápu. Ta dávka sama o sobě nestačí ani na pokrytí nákladů na jídlo. Jsou to velmi malé částky, které lidé v nezaměstnanosti dostávají. Tak jakým způsobem mohou dávky zneužít? Pokud by nezaměstnaný neměl na sociální dávku nárok, tak ji prostě nedostane. Je to největší populismus, který lze od politiků slyšet. Romové se stávají obětmi lidí, kteří je potřebují označit jako viníky všeho. Ano, stane se, že někdo pracuje načerno a pobírá u toho dávky, ale to se těžko prokazuje. Ale kdyby Slovensko vytvářelo pracovní příležitosti s odpovídajícími platy, tak lidé budou velmi rádi pracovat a načerno je to ani nenapadne.

Vím o vás, že píšete poezii a prózu, jedna z vašich povídek dokonce vloni vyšla v knize O Mulo! Povídky o duchách zemřelých.

Píšu i texty k písním, jen jsem je nikdy nevytáhla z šuplíku na světlo. Ale k takovému většímu příběhu jsem se odhodlala až po smrti manžela. Popisovala jeho poslední tři týdny v nemocnici, kdy byl v umělém spánku. To období bylo zničující pro celou rodinu. Jednu kapitolu jsme společně se spisovatelkou Květou Podhradskou, která stojí za romským překladem, poslaly do soutěže Romano suno a získaly zvláštní ocenění „literární počín v psaní novely“. Jsem od začátku také členkou klubu romských spisovatelů a přispívám i do nakladatelství Kher. Momentálně pracuji na dalším příběhu a kdo ví, možná i knize. Doufám, že se mi podaří projekt do konce roku dokončit, a otevřít tak novou kapitolu života.

NOVÝ PAMÁTNÍK V LETECH BUDE PŘIPOMÍNAT LES

Redakce / Foto: Muzeum romské kultury

Vítězem krajinářsko-architektonické soutěže na novou podobu památníku Lety – Památník holokaustu Romů a Sintů v Čechách se stal návrh Jana Sulzera a Lucie Vogelové z ateliéru Terra Florida a Jana Světlíka, Vojtěcha Šedého a Filipa Šefla z Ateliéru Světlík. Na návrhu spolupracovali Roman Černošous a Petr Karlík. Jejich úspěšný návrh má symbolickou podobu lesa.

„Chtěli jsme vytvořit krajinu, která nejen že bude vyprávět příběh, který se v ní stal, ale ve které se snažíme ukotvit vzpomínku na oběti tábora, vytvořit prostor pro společenskou diskusi. Byli bychom moc rádi, kdyby se památník stal symbolem smíření,“ řekl na slavnostním vyhlášení v úterý 9. června v Konírně Nosticova paláce v Praze Jan Sulzer.

V budově budoucího památníku budou umístěny informace o historii tábora a také předměty, které byly nalezeny během archeologických průzkumů v minulých letech. Nebude chybět ani předválečná historie Romů,

kterí byli v koncentračním táboře věznění.

„Jsme velice rádi, že se podařilo vybrat návrh, na kterém se porota prakticky jednoznačně shodla,“ uvedla ředitelka Muzea romské kultury, Jana Horváthová. „Nejlépe hodnocený projekt získal vysoké hodnocení díky citlivému přístupu k tématu samotnému, ale i okolní krajině, do níž bude památník zasazen, a také s ohledem na splnění podmínky ekonomické přiměřenosti návrhu.“

„Součástí našeho projektu je prázdný kruh o průměru 160 metrů, ve kterém je umístěn územně celý tábor, a když tam dojdete, tak si uvědomíte, jak byl tábor velký a kolik tam vlastně muselo být uvězněno lidí. Každých 30 centimetrů v kruhu je umístěn v cestě pásek se jménem vězně a to je podle mě ten památník, ta pieta,“ přibližuje Sulzer.

Porota vítěze vybírala ze 41 návrhů z 12 zemí sedm finalistů. Muzeum chce památník otevřít v roce 2023. ●

KDYBY PŘED NÁKUPEM HŘEBÍKŮ DOSTALY PŘEDNOST OHROŽENÉ DĚTI

Michal Kniha

S přijetím vládních protiepidemických opatření v první půlce března tohoto roku se život do jisté míry zastavil. Kromě jiného přestaly fungovat i sociální služby, které poskytují podporu rodinám a ohroženým dětem.

Nemalé množství rodin tak zůstalo nejen izolováno ve svých domácnostech, ale také bez pomoci, kterou zajišťují sociální služby, jež tak suplují roli státu v pomoci těm nejohroženějším. Na začátku pandemické krize nikdo nevěděl, jak a co bude, šlo doslova o čas a hrozba vážných dopadů na zdraví a životy byla jistě vážná. Přijatá vládní opatření tak měla své opodstatnění.

Po nějaké době se kritická situace zdála zažehnaná a vláda svá opatření začala uvolňovat. Začaly se otvírat některé obchody, začalo být pomalu možné chodit do práce. Tolik potřebné sociální služby však byly i nadále zavřené. Dělo se to i přes prosby a apely Asociace dítě a rodina, Vládního výboru pro práva dětí a mnoha dalších.

Všechny tyto organizace si totiž byly vědomy vážných rizik, které s sebou

izolace ohrožených rodin a zejména dětí nese. MPSV a Jana Maláčová však drželi bobříka mlčení a nekomunikovali. Rodiny si již mohly dojít nakoupit nářadí a sazenice salátů do hobby marketů nebo jít se svým pudlem ke kadeřníkovi, ale ohrožené děti měly smůlu.

Až 24. 4. se ministerstvo uvolilo a od 27. 4. dovolilo sociálním pracovníkům telefonovat. Ano, čtete dobře, do té doby byli sociální pracovníci nejspíše svým telefonickým kontaktem pro rodiny hrozbou. Že to nedává smysl, protože virová nákaza se šíří kapénkami? Ano, smysl to nedává. Sociální služby mohly slavnostně vyjít do terénu 25. 5. a až na začátku června bylo možné se s klienty potkat na svých pracovištích – tedy mezi posledními. Až tak jsou pro stát služby pro ohrožené děti „důležité“.

První vlnu epidemiologické hrozby

jsme přečkali, ale z nesmyslného jednání MPSV se ještě nějakou dobu budeme dostávat. Svědčí o tom zprávy o nárůstu domácího násilí, větší vyčerpání krizových linek a dalšího množství traumat, které s sebou izolace nejohroženějších skupin přinesla. Traumat, ke kterým nemuselo dojít, kdyby před nákupem hřebíků dostaly přednost ohrožené děti.

Autor je terapeut a mediátor ●

TO, ŽE NEMÁŠ, SI NA CHLEBA NENAMAŽU

Podle vyprávění P. M. zapsala Rena Horvátová / Foto: Pixabay

Přepočítala jsem si drobné. Mé zoufalství se nedalo ani popsat. Do výplaty tři dny a já mám v kapse jen šedesát korun. Syn mě v tu chvíli zatahá za rukáv a řekne, že by si dal kousek pizzy. I já bych nepohrdla, ale nemůžu utratit poslední peníze za kousíček těsta obloženého šunkou.

Raději zrychlím krok a dělám, že prosby syna neslyším. Skoro běžím k bankomatu a doufám, že mi ten zmetek konečně poslal alimenty na účet. Nic! Sakra! Pohlédnu do synových očí, tak nevinných a čistých, jaké může mít jen dítě. Pohladím ho po tmavých vláskách a raději se s ním vydám přes ulici do místní večerky.

Čtyři brambory, dva rohličky, mrkev, petržel a sušenku vyskládám na pult. Ještě mi něco málo zbude. Drobné schovám do kapsy a vracíme se s nákupem domů. U loupání brambor mi tečou slzy po tváři. Proč to takhle musí být? Pandemie mě připravila o práci v hospodě, kde jsem dopoledne umývala nádobí. Sice mi platili almužnu, ale těch pět tisíc se mi hodilo a práci jsem si udělala rychle, abych mohla být co nejvíce se svým synem. Jeho táta se na nás vykašlal, když jsem byla ještě na počátku těhotenství. Najednou mu vadilo, že jsem těhotná. Už nechtěl ve vztahu se mnou dál setrvávat. Nakonec se dal do kupy s ženskou, která má z předchozího vztahu dvě děti. O vlastní se nestará, raději o cizí. Přes slzy už skoro nic nevidím.

„Mami, co vaříš?“ zeptá se mě můj brouček a já mu povím, že vařím tu nejlepší bramboračku pod sluncem. Ví, že takhle nemůžeme vydržet. Utírám si ruce do utěrky a sahám po mobilu. Vyžváněcí tón zní jako ohraná písnička. No, konečně, zvedá to.

Rychle na něho chrlím, jak to, že mi zase nezaplatil alimenty, že už je to několik měsíců po sobě, co neposlal ani korunu, a proč nedokáže platit těch zpropadených tisíc korun měsíčně. Vymlouvá se, že teď nemá, že s Magdou musel koupit kočárek pro holku, protože už mají termín porodu. „Ale já kočárek tvému synovi na chleba nenamažu,“ obořím se na něj už s křikem, ale on na to jen řekne, že teď nemá, a až bude mít, tak pošle. Zavěšuji, nemůžu ho ani slyšet.

Syn mě po očku pozoruje. Dělán, že se nic neděje a raději nám nandám polévku, ale samotnou mě na ni přešla chuť. Mezitím, co Filípek jí, zajdu do ložnice vyndat zlatý prstýnek po mámě.

Dívám se na ten kus zlata a přesně vím, že se opět kvůli němu dostanu do dluhů, tak jako posledně. Tak dlouho jsem zástavu prstýnku nechávala prodloužit, protože jsem neměla na jeho vykoupení, až mě ta sranda vyšla na pět tisíc. Ale copak mám na výběr? Nejen, že nemám na jídlo, nemám ani zaplacenou elektriku. Rychle zabalím prstýnek do kapesníku a křiknu na syna, že pokud už dojedl, tak ať se nezdržuje a obuje si boty.

Cestou se nikde nezastavujeme, míříme rovnou do zastavárny. Připadám si jako zloděj, jako někdo, kdo se chystá udělat něco špatného, ale já nic neprovedla, jen chci, abych do výplaty sociální dávky měla z čeho se synem vyžít. Otevřu dveře, za pultem sedí postarší pán, vidím ho tady poprvé. Pozdravím na půl huby a v ruce svírám synovu malou ručičku. „Kolik by za to bylo, kdybych to u vás zastavila?“ ptám se opatrně a doufám, že mi za to dá alespoň jako minule.

Chlápek vezme do ruky kukátko a chvílku mlčí. Syn se mi bojácně schovává za zády. „No... je to osmnáctka, tak kolik by vám stačilo?“ zeptá se a prstýnek hodí na váhu a a do ticha zastavárny zazní jemné cinknutí zlata. „Patnáct stovek?“ Oddechnu si a přikývnu. „Hned příští týden si

to vyzvednu, je to po mámě, jen teď nemám...“ řeknu, ale chlápek to ani nezajímá. Je mi jasné, že takových jako já sem chodí tucty. Feťáci nebo lidi, co tu zastaví i to poslední, jen aby měli na jídlo.

Rychle podepišu smlouvu a modlím se, aby mě tu nikdo neviděl, protože do téhle zastavárny chodí nejvíc Romáků z Ostravy. Shrábnu peníze, rozloučím se a mizím ve dveřích. Ale jen co je zavřu, narazím na starou Girgovou. Pro Boha svatýho, ještě tahle! To mi teda chybělo, pomyslím si, ale snažím se na sobě nedat nic zdát. „Si byla v zastavárně?“ optá se. Moc dobře mě viděla vycházet. „Nemáš peníze? Nikdo teď nemá,“ nečeká na odpověď a hypnotizuje mě očima. „Můj starej teď nedělá, ale my máme něco stranou,“ pochlubí se a já jí odpovím něco v tom smyslu, že to je dobře a že už musím jít domů, protože kluk je unavený. „To je Vaška syn?“ zeptá se, přestože moc dobře ví, s kým jsem si kluka upletla. „Proč ti nedá peníze, však teď si koupil nový auto a Cigáni říkaj, že bude dělat velký křtiny pro dvě stě hostů, bo se mu má narodit holčička,“ prozradí mi a pobaveně čeká na moji reakci.

„To je dobře, že bude dělat křtiny, tak to má být,“ odpovím jí co nejvíc lhostejným hlasem a rychle se s ní rozloučím. Hned za rohem ale nemůžu vzteky ani dýchat. Tak já tady obracím každou korunu, jdu se ponížít do zastavárny, a on si v klidu koupí nový auto a chystá se udělat hostinu pro mraky lidí, a přitom mu je jedno, že jeho syn nemá ani na chleba. Ať ho šlak vezme, až ho vezme! zakleju nahlas, až se gádže za mnou vyděšeně otáčeji.

Znovu zvednu telefon a jsem připravená mu tentokrát nedat nic zadarmo. Ale on se mi do telefonu jenom vysměje a zdůrazní, že můj syn je jenom můj, protože on ho nikdy nechtěl. Tak jako nikdy předtím jsem rozhodnutá to nenechat jen tak být. Hned ráno, co odvedu Filípka do školy, zajdu na policii a podám trestní oznámení pro neplacení výživného. Nic jiného už dělat ani nemůžu. ●

JAN DÖME HORVÁTH

1. 11. 1959 – 4. 6. 2020

Lenka Jandáková / Foto: Lukáš Houdek

DOTLOUKLO ROMSKÉ SRDCE

Před několika dní přišla velmi smutná zpráva o smrti pana Janka Döme Horvátha. Budu na něho vzpomínat jako na člověka s velkým romským srdíčkem. Měla jsem moc ráda jeho neutuchající snahu o prosazování romského jazyka a romipen jako cestu v životě.

Jeho hrdé posty na Facebooku, ve kterých oslavoval chvíle prožité s rodinou. Janko Döme Horváth byl dlouholetý romský aktivista, spisovatel, poeta, ale především otec a dědeček, který předával svou hrdost na romipen tím, jak žil.

Jeho velkým vzorem byla také Milena Hübschmannová, se kterou úzce spolupracoval a nazýval ji romskou Matkou Terezou. Budu doufat, že se tam nahoře potkají a společně si romsky budou povídat a dál se zajímat o všechno dění tady u nás dole.

Ať mu dá Pán Bůh lehké odpočinutí. Mi les del o Del loki phuv. Ač Devleha Janko.

Eva Danišová

Ve věku 60 let zemřel ve čtvrtek 4. června po krátké nemoci romský básník, překladatel, novinář a aktivista Jan Döme Horváth.

Jako recitátor při různých pietních a slavnostních příležitostech, na nichž své básně pronášel před romským i českým publikem zásadně v jejich romské verzi, vytrvale propagoval a obhajoval existenci romštiny ve veřejném prostoru.

V rozhovoru v roce 2012 řekl: „*Romsky psaná knížka se asi příliš dobře neprodává... Nejde o prodej, ale o to, přesvědčit Čechy, ale i Romy, že máme svůj jazyk, svá přání a tužby a že umíme to, co ostatní. Kromě toho teprve v romštině se člověk otevře a vyjádří všechny myšlenky a pocity, které chce sdělit. Naše tradice, hudba, lacho lav, romipen – se opakuje i v mých básních a to nesmí nikdy zmizet.*“

Narodil se 1. listopadu 1959 v Bílovci v okrese Nový Jičín. Jeho romština byla ovlivněna několika dialekty, neboť jeho předci pocházeli z Maďarska, západního Slovenska z oblasti Šaľa i východoslovenské Spiše. Jan Horváth se vyučil strojním zámečníkem a začal pracovat ve Vítkovických železárnách. Po roce 1990 se aktivně zapojil do romského emancipačního hnutí. V letech 1990–1992 byl poslancem Městského úřadu v Bílovci, 1990–1991 vedoucím tajemníkem ÚV Romské občanské iniciativy (ROI) v Praze.

Působil jako šéfredaktor a redaktor

romských novin Romano kurko a Amaro lav, které vycházely v nakladatelství Rompress. Vystudoval střední knihovnickou školu a od roku 1994 pracoval jako dokumentarista Muzea romské kultury

v Brně, romský poradce a sociální pracovník Magistrátu města Brna, v neziskové organizaci IQ Roma servis v Brně, jako romský pedagogický asistent na škole v Ostravě.

Vyučoval romštinu na Obchodní akademii, SPŠ, SOŠ Most. Než vloni odešel

do důchodu, působil od roku 2009 jako pracovník v sociálních službách Oblastní charity Most. V janovském nízkoprahovém klubu učil romské děti romštinu a o romských tradicích a historii.

Byl dlouholetým redaktorem romských novin Romano hangos. V Muzeu romského obrození se předloni podílel na koncepci výstavy 100 let: Romové v Československu. Letos vyjde romská verze třídílné knihy vzpomínek Emila Ščuky *Cikánský baron jsem já*, kterou přeložil do romštiny.

Psát začal ke konci 80. let, kdy začal s Milenou Hübschmannovou spolupracovat na vydávání romského časopisu. Svě básnické sbírky vydal v nakladatelství Petrov (*Tumenge/Vám*) a další v Matici romské (*O verdan le grajenca džal / Vůz tažený kořmi jede dál*).

Jeho koníčkem byla genealogie, pátrání po údajích o předcích a sestavování rodokmenu. Na serveru iDNES.cz psal blog a dělil se čtenáři o své názory, postřehy i vzpomínky na rodinu a přátele.

Poslední rozloučení se konalo ve středu 10. června, zádušní mše byla sloužena v kostele sv. Michaela Archanđela v Litvínově.

Mi del o Del leske loki phuv.

JANKO, PŘÍTELI...

Janko, můj milý a nenahraditelný příteli, kolego... Nikdy bych netušila, ani ve zlém snu, že budu muset napsat vzpomínku na Tebe. Teď tu sedím a cítím se ztracena. Najednou nenacházím slova, která by sis zasloužil a vzpomínám...

Jako by to bylo včera, když jsem nastoupila do Charity, nízkoprahového zařízení v Janově, do Domečku. Starý bezvýznamný Domeček a v něm Ty, pan učitel. Neskutečně skromný, tichý člověk, který mě po dobu pěti let denně překvapoval svou čestností, skromností, kolegiálností a láskou ke všem dětem z Janova, láskou ke svým předkům a tradicím.

Vidím, jak připravuješ jídlo, „přijdou teď děcka, budou mít hlad“, jak přijdeš nespokojený, že „děcka nemají teplé oblečení, nastydnou se, dělej něco, prosím“, jak jim pomáháš s učením, jak je učíš romskou kulturu, tradice, které jsi miloval, na které jsi byl hrdý. A to všechno doprovázela romská hudba.

Jak jsi říkával: „Co Rom, to muzikant“ a to bylo vidět i v tanečních soutěžích a na vystoupeních v ČR, v Německu, jak jsi byl hrdý, šťastný... Uměl jsi dětem vytvořit rodinnou a šťastnou atmosféru, kterou zřejmě doma neměly... Věřím, že každé dítě, které k nám chodilo do Domečku, si do života vzalo hodně pozitivního a užitečného, a to jen díky Tobě a Tvé lásce k nim.

Jak děti hlaly každé Tvé slovo, když jsi jim vyprávěl o romské kultuře. Nebylo možné poslouchat Tě a nemilovat romštinu, vidět tvůj tanec a nezatančovat

si... Byl jsi zasloužený syn svého národa... Syn, který byl hrdý na své předky.

Vidím, jak ty zlobivé děti v pubertě seděly jak očarované a poslouchaly tvé vyprávění o romštině, která „už tisíce let žije a bude žít“. V tu chvíli byly hrdé, že jsou Romové a že jsi jejich pan učitel. Měl jsi čas a místo v srdci pro všechny děti, znal jsi jejich starosti i radosti. Ve svém srdci jsi měl místo pro všechny. Tak jak „naše“ děti, tak i já jsem Tě obdivovala a byla jsem hrdá na to, že jsem tvoje kolegyně. Janko, bylo mi ctí s tebou pracovat.

Dovoluji si jménem všech kolegů z Oblastní Charity Most a jménem všech dětí z Janova, poklonit se před Tebou a uctít Tvou památku slovy:

Děkuji, milý pane Horváthe, pane UČITELI, kolego, příteli, za úžasnou práci, kterou jsi dlouhé roky s láskou vykonával v Charitě, odpočívej v pokoji, nikdy na Tebe nezapomeneme... Bylo nám ctí. Zůstaneš v našich srdcích navždy...

Knarik Manukyan ●

NESBÍREJTE VÍČKA. LÉPE POMŮŽE ZNESNÁZE

Čestmír Horký / Foto: Jan Tichý

Sbírat víčka nebo přispívat lidem v podchodu do kasičky? Pomáhat lidem z nesnáze se dá dnes jinak a mnohem chytřeji.

Napadlo vás někdy, kolik víček byste museli nasbírat, abyste skutečně pomohli? Za 500 kusů dostanete sedm korun... Reálně vás tak takhle pomoc dostane s náklady na benzín ještě do mínusu. České dárcovství jde naštěstí dopředu. Velký potenciál má charitativní crowdfunding. Právě na něm jsme v Nadačním fondu pomoci Karla Janečka vystavěli novou dárcovskou platformu znesnaze21, která umožňuje velmi rychle založit bezpečnou veřejnou sbírku pro jednotlivce i pro neziskovky.

Když jsem se zamýšlel, co u nás na poli dárcovství chybí, byla to jednoznačně rychlost reagovat na nenadálé události, jako jsou dopravní nehody, povodně nebo úmrtí v rodině. Zároveň jsem chtěl přinést online nástroj, kde si o pomoc může říct skutečně kdokoliv v tíživé situaci. A v tom je znesnaze21 unikátní. Sbírkou u nás založí zcela sama i fyzická osoba, což nebylo doposud možné.

A není nutné kvůli tomu ani nikam chodit. Sbírkou založíte v řádu minut z pohodlí domova, nemusíte kvůli veřejné sbírce zakládat neziskovou organizaci a běhat po úřadech. O veškerou administrativu s vedením sbírky od vedení bankovního účtu, platební brány přes automatizované zaslání potvrzení o daru až k finálnímu vyplacení peněz formou smlouvy o nadačním příspěvku se stará tým znesnaze21.

Jsmo nápomocni už během procesu zakládání, naše hlavní role je pak důkladně ověřit pravdivost příběhu. V týmu máme právničku, sociální pracovníky i copywritera. Tento mix nám umožňuje pohlížet na sbírku komplexně. Vždy se ptáme – je sbírka vhodnou cestou nebo existují i jiné možnosti? Budou peníze vhodným řešením a pomoc efektivní a dlouhodobá? S organizátorem sbírky pracujeme i po stránce sociálního či právního poradenství.

Dárci tak vědí, že se jedná o prověřenou a pravdivou událost, mohou jednoduše darovat skrze kartu nebo bankovním převodem a dostanou sa-

mozřejmě potvrzení o daru.

Některé sbírky vyletěly k cílové částce za pár hodin. Solidarita přišla i v čase pandemie.

Máme za sebou čtyři měsíce fungování, během kterých jsme spustili stovku sbírek, do kterých dárči přispěli částkou přesahující 12 milionů korun. To mluví za vše... Přestože se na nás obrací lidé ve velmi těžkých situacích, s vážnými zdravotními problémy a nepředstavitelným trápením, na konci sbírky přichází vděčnost, naděje a pocity štěstí. To je pro nás hnacím motorem pomáhat dál. A jakou sílu znesnaze21 má? Za 8 hodin se povedlo získat 200 tisíc korun na životně důležitý přístroj Simeox pro mladého pacienta Štěpána s cystickou fibrózou. Jeden jediný den stačil k tomu, aby si Nina, která je vlivem dědičného onemocnění na vozíčku, koupila svůj vlastní handbike – speciální kolo pro hendikepované. Lidé se na nás obrací i v těch nejtěžších chvílích, kdy přijdou o své milované. Rodině z Ostravska vyjádřily podporu stovky dárců, za 16 hodin bylo na účtu již 500 tisíc korun.

V době pandemie vznikly dokonce dvě „milionové sbírky“, které ukázaly, že i v časech krize jsou Češi solidární. Pomoc se tak dostala do domovů pro seniory, kam jsme byli schopni distribuovat ochranné pomůcky. Novinářka Nora Fridrichová pak zorganizovala sbírku na pomoc samoživitelkám, kde se částka vyšplhala na 3,5 milionu korun.

Věříme, že vlastnost pomáhat druhým má ve své podstatě každý z nás. A nemusí se vždy nutně jednat o pomoc finanční. Stačí příběhy našich bojovníků sdílet na sociálních sítích a připojit vzkaz podpory. Stejně tak chceme, aby společnost věděla, že říct si o pomoc je normální, není na tom nic špatného. Pokud i vy víte o někom, kdo se dostal do těžké životní situace, a myslíte si, že sbírka je správné řešení, pak stačí otevřít www.znesnaze21.cz a kliknout na „založit sbírku“, zabere to jen chvíli.

5 DŮVODŮ, PROČ VZNIKLA ZNESNÁZE21

- Založit sbírku mohla jen právnická osoba a celý proces trval týdnů či měsíce. Založení jsme zjednodušili, zkrátili na minuty a otevřeli jej i fyzickým osobám.
- Lidé zakládající sbírky na Facebooku neví, že takové peníze musí zdanit 15 %. U nás dani nepodléhají a každý dostane daňově uznatelné potvrzení o daru.
- Na internetu jen těžko poznáte, zda jde o reálnou sbírku, či nikoli. To na znesnaze21 řešit nemusíte. Každá sbírka je pečlivě ověřená nejen po faktické stránce, ale i po stránce odborné.
- Sbírkou 21. století nepatří na ulici.
- Sbíráni víček je jedna z největších hloupostí, které jsem v darování viděl. Dokážete si představit, jak dlouho trvá shromáždit 500 víček? Protože přesně tolik jich potřebujete, abyste dali dohromady jedno kilo, za které dostanete sedm korun. Raději podpořte sbírku stokorunami, ušetříte práci sobě i potřebným, kteří je pak musí třídit a svážet.

**Autor je spoluzakladatel
Znesnaze21.**

OLGA FEČOVÁ NAVRŽENA NA STÁTNÍ VYZNAMENÁNÍ

Spisovatelka, pěstounka, pedagogická asistentka a hudebnice Olga Fečová byla navržena na státní vyznamenání. Návrh podala vedoucí Katedry obecné antropologie FHS Univerzity Karlovy Zuzana Jurková.

Olga Fečová (1942) pochází z Humenného, útlé dětství prožila v osadě v Kochanovicích. Později se s rodiči přestěhovala do Čech. Provádala se za uznávaného hudebníka Josefa Feča, se kterým vychovala dvě dcery. Vedle zaměstnání se věnovala dětem ze sociálně

znevýhodněného prostředí. V roce 1996 založila soubor Čavorikaňi luma (Dětský svět) v Neratovicích, později v Náchodě, Berouně či Krupce. Angažuje se v projektu Jileha, v roce 2016 získala prestižní cenu Roma Spirit.

ZEMŘEL RAYMOND GURÊME

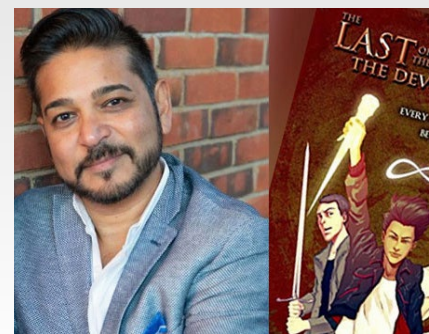

V noci na 25. května zemřel jeden z nejvýznamnějších evropských Romů, Raymond Gurême. Bylo mu 95 let.

Raymond Gurême se narodil v rodině kočovníků – Manušů. Během války utekl z francouzského internačního tábora a pracoval v Bretani, aby mohl zásobovat příbuzné. V roce 1943 byl znovu uvězněn a deportován do Německa na nucené práce. Když se mu v červnu 1944 podařilo znovu uprchnout, připojil se k odboji a podílel se na osvobozování

ní Paříže. Své vzpomínky vydal v knize Nomádům vstup zakázán (2011). O uznání své účasti v odboji dlouho bojoval, prezident Mitterrand ho nakonec ocenil řádem Rytíř čestné legie. Je jedním z pamětníků dokumentu Díra v hlavě režiséra Roberta Kirchhoffa o pronásledování Romů za druhé světové války.

POSLEDNÍ Z MÁGŮ: FANTASY ROMÁN G. S. ELIHO

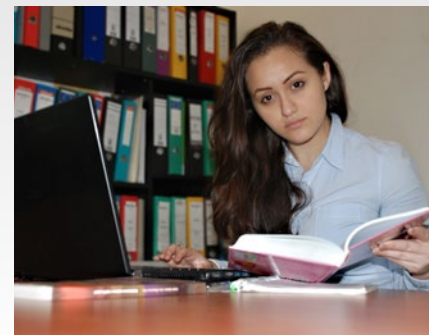

Americký Rom G. S. Eli je spisovatel, filmář, aktivista a zakladatel Romské mediální iniciativy (The Romani Media Initiative) zaměřující se na otázky spojené s vyloučením Romů ze společnosti.

To se stalo i tématem jeho románu Poslední z mágů: Pozření (The Last of the Magi: The Devouring), který zkoumá romskou kulturu, historické události, spiritualitu a představuje model romského hrdiny. Jde o první díl trilogie – mysteriozní ságy plné starověkých prorocství. Hlavní

postava, romský sirotek Mila, je předurčen, aby se postavil tomu nejtemnějšímu. Eli je také autorem dokumentu Searching for the 4th Nail (Hledání čtvrtého hřebu), ve kterém reflektuje romské tradice a zvyky a vypořádává se s rasismem.

STIPENDIJNÍ PROGRAM PODPOŘÍ I STUDENTY VYSOKÝCH ŠKOL

Od školního roku 2020/2021 se budou moci do Romského stipendijního programu organizace ROMEA vedle romských středoškoláků přihlásit také vysokoškolští studenti.

Podporu bude moci získat až 30 romských vysokoškolských studentů. Přihlášky je možné posílat do 17. července. Svůj vlastní stipendijní program pro VŠ studenty spouští ROMEA poté, co do roku 2019 pro ČR administrovala stipendijní program REF z Budapešti. Od roku

2016 uděluje také stipendia romským středoškolákům a studentům vyšších odborných škol. V rámci stipendijního programu probíhají zároveň motivační semináře pro romské žáky základních škol ve vyloučených lokalitách, které je mají motivovat ke studiu na střední škole. ●

NADĚJE MÁ UMÍRAT POSLEDNÍ

Rena Horvátová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

„Kdybych si měla znovu vybrat, věnovala bych se jednoznačně divadlu,“ prozrazuje **Claudie Laburdová**, která k herectví tíhla už od dětství, kdy měla možnost vyzkoušet si menší herecké role nebo také moderování v České televizi. U divadla nakonec nezakotvila, dnes působí jako koordinátorka ženské romské skupiny Manushe.

„V ženské skupině jsem začínala coby devatenáctiletá řadová členka. Vzpomínám si, že mi vždycky přišlo fascinující, jak Manushe dokážou spojit ženy několika generací, mladé dívky s těmi středního až seniorského věku. Tehdy jsem odjížděla z letní školy nadšená, ženy mi ukázaly, jak lze na život pohlížet úplně jinýma očima a být hrdá na to, kým jsem,“ vzpomíná na začátky.

„Abych se přiznala, nikdy by mě nenapadlo, že tak velkou skupinu žen, ale i několika mužů, budu jednou koordinovat,“ svěří se Claudie. Přestože vystudovala střední školu zaměřenou na bankovníctví a ekonomii, měla víc než k práci v bance blíž k sociálním tématům. „Už v patnácti letech, když jsem si dopisovala s mojí nejlepší kamarádkou, jsme v těch dopisech probíraly témata, jako byly třeba děti s hendikepem nebo menšiny žijící u nás. A vzpomínám si, že jsme už tehdy debatovaly, jak je inkluze tělesně hendikepovaných lidí v Česku na nízké úrovni,“ říká. Krátce po ukončení střední školy působila jako asistentka pedagoga na základní škole, kterou navštěvovali žáci s poruchou chování a dyslexií. A přestože, jak sama říká, to byla jedna z nejkrásnějších profesí, které si mohla v životě vyzkoušet, na pozici

asistentky vydržela dva roky.

Poté odešla do neziskového sektoru, kde už tehdy pracoval i její starší bratr, muzikant Vojta Lavička. V Člověku v tísní se osm let věnovala projektům na podporu interkulturního vzdělávání pro pedagogy středních a vysokých škol. Kvůli své práci si musela dodělat i lektorský kurz, který se jí vyplatil i během lektorování žen, rodičů nebo nově i romských lidryň z projektu Bidaripen, který stejně jako Manushe běží pod organizací Slovo 21.

**Mám štěstí
na skvělé lidi
kolem sebe.**

”

„Na mé práci mě těší, že se mohu setkávat se ženami, kterým se během jejich působení v ženské skupině zvýšilo sebevědomí, ostatně na toto téma se realizoval nejeden projekt, ale musím říct, že ne každá romská žena byla zpočátku nesebevědomá. Na Romky se musíte dívat otevřenýma očima a nesrovnávat, protože vedle žen, které mají nízké sebevědomí a pocházejí ze sociálně vyloučené rodiny, jsou tu ženy, které jsou vzdělané a sebevědomí mohou rozdávat

plnými hrstmi,“ prozrazuje Claudie.

Z počátku měla obavy, zda dokáže, aby se jí dařilo stejně dobře jako jejím předchůdkyním, které Manushe před dvaceti lety založily. „Ženy mi často věří víc, než já sama sobě. Třeba Martina Horváthová, která přede mnou vedla Manushe několik let a několikrát mi dala příležitost ukázat, co ve mně je. A i teď mi věří, že po jejím odchodu úspěšně romskou ženskou skupinu povedu,“ říká Claudie. O tom, že se jí daří, svědčí i poslední úspěšná fotokampaň Neviditelná síla. Členky romské ženské skupiny Manushe svou „neviditelnou sílu“ přenesly do dvanácti fotografií, na kterých některé z nich i samy pózovaly. Výstava se již představila v devíti českých městech.

„Mám štěstí na skvělé lidi kolem sebe, na které se mohu spolehnout, ale pak jsou situace, kdy se musím spolehnout jen sama na sebe a bolest nebo trápení si takzvané odžít,“ vysvětluje a na okamžik zvažní.

První velká rána, která ji potkala, byla smrt otce. Druhá zabořila ještě o něco víc, protože se týkala jejího prvorozeného syna. „Ve svých osmadvaceti letech jsem byla poprvé těhotná, těšila jsem se celých devět měsíců na vytoužené dítě.

Těhotenství probíhalo pohodově, já byla šťastná, a to i přesto, že moje nevolnosti nebyly malé,“ rozpovídá se o citlivém tématu dnes jednačtyřicetiletá maminka dvou dětí.

„Prošla jsem si odběrem plodové vody, který s sebou nese nemalá rizika, ale protože test z krve nedopadl nejlépe, bylo třeba udělat i další vyšetření,“ prozrazuje detaily a dodává, že výsledky nakonec dopadly dobře, ale jak záhy zjistila, testy plodové vody byly genetické, nikoliv na vývojové vady. „Adam se narodil v červnu a zjistilo se, že trpí syndromem kaudální regrese, což znamená, že nemá dovyvinutou míchu a to zapříčiňuje, že nemá dostatečně vyvinuté lýtkové svaly a nehýbe kotníky a prsty na nohou,“ svěří se Claudie se synovou diagnózou. „Ale to je dnešní situace, prvotní prognóza byla, že můj syn bude upoutaný na invalidní vozík,“ popisuje první okamžiky těsně po porodu. Mladá maminka se s těžkým osudem celé rodiny nechtěla smířit, věděla, že sílu bojovat v sobě musí nalézt, i když ji překonání prvního šoku stálo hodně úsilí.

„Samozřejmě, že je spousta takových dětí, ale když člověk čeká, že se mu narodí zdravé dítě, a ono to tak není, doslova ho to zničí. Prvních čtrnáct dní jsem nebyla schopná fungovat. Převezli nás do Motola, kde se zjišťovala konkrétní diagnóza,“ pokračuje ve vyprávění maminka dnes už dvanáctiletého Adama.

„Uvědomovala jsem si, že něco není v pořádku, že synův zdravotní stav je vážný a pro mě tak nepřekonatelný, že jsem měla pocit, že přede mnou stojí tak vysoká zeď, že nejsem schopna ji nikdy zdolat. Ale přesto všechno jsem se po čtrnácti dnech posbírala a musela jsem přijmout, co mi život na bedra naložil,“ říká otevřeně a prozrazuje, že i její manžel se musel s náhlou situací složitě vyrovnávat. A bylo právě na Claudii, aby manžela v těžké chvíli podpořila. Obrovskou pomocí byla pro čerstvé rodiče i Claudiina maminka, která se v životě také musela vyrovnat se spoustou těžkých situací.

„Když viděla, že jsme z toho oba špatní, vzala si nás stranou, dala nám děťátko do náruče a řekla nám, ať mu oba dáme pusu a povíme mu, že je to naše miminko. Tehdy řekla důležitou věc a to, že si ho vychováme po svém, a pokud bude nebo nebude chodit, je teď jedno, protože podstatné je, aby měl rodiče, kteří mu dodají sílu a budou ho

milovat. A to nám tehdy pomohlo,“ prozrazuje zjitřelé chvíle. Hned po té začali hledat informace, co se dá s Adámkovou nemocí dělat. Jako rodič potřebovala slyšet, že je nějaká naděje na zlepšení, a to se povedlo i díky rehabilitační sestře, která mladou maminku informovala o Vojtově metodě. Tu pak s Adámkem museli cvičit pětkrát denně.

Pro Claudii bylo podstatné najít kliniku, kam by mohli docházet každý den i za cenu, že si budou rehabilitace platit z vlastní kapsy. „Pro rodiče v podobné situaci je zásadní, aby měli naději i na bytí malé zlepšení. Takže když mi na klinice řekli, že si nejsou jistí, zda mi syna postaví na nohy, ale že mi můžou slíbit, že horní polovina těla bude zpevněná, silná a bude vypadat krásně, bylo to pro mě jako světlo na konci tunelu,“ popisuje silné rodičovské okamžiky a dodává, že se do cvičení pustila s vervou a všechny její životní plány se scvrkly jen na to, kdy bude děťátko spát, jíst a cvičit.

A když se Adámek v roce postavil v postýlce, věděla, že z poloviny mají vyhráno. Nakonec začal chodit ve třech letech a dnes je to kluk, který leze po umělé stěně, běhá, lyžuje, vyzkoušel si brusle a především je pozitivní. A podle maminčiných slov na sobe nepocituje žádný hendikep, přestože jeho chůze není úplně stejná jako ta zdravých dětí.

„Druhé těhotenství přišlo neplánovaně a já se bála, aby všechno bylo v pořádku, takže jsem si řekla o velký ultrazvuk a další vyšetření, na kterém byla dobře vidět poloha miminka, stopa nožiček, páteř a další nezbytné věci.

A až teprve tehdy jsem si uvědomila, že přesně tyhle věci u Adama nebyly v pořádku, ale lékařka jim nepřikládala žádnou pozornost,“ prozrazuje střípky z minulosti. Je si ale jistá, že pokud by se tehdy během těhotenství dozvěděla, že Adámek se nevyvíjí jako zdravé dítě, stejně by přemýšlela tak, že si dítě nechá. Jen by jí zbývalo víc času se na situaci připravit.

A připravit se musela i na nástup do základní školy. Synův hendikep byl vedení spádové školy natolik trnem v oku, že se nakonec rozhodla zapsat syna na školu vzdálenější, kde ho ale vzali a berou takového, jaký je.

„Syn se učí velmi dobře a dcera nám také dělá velkou radost. Trošku mi připomínají mě a mé dva sourozence Vojtu a Josefa, taky na sebe nedáme dopustit,“ říká Claudie. Vtipné situace u nich doma vznikají v okamžiku, kdy se celá rodina sejde u jednoho stolu. „Maminka je z Maďarska a otec byl ze Slovenska, takže u nás se vždy mluvilo maďarsko-slovensky, ale my děti neovládáme ani jednu z těch řečí, takže odpovídáme česky,“ směje se.

Bratr Vojta podědil lásku k hudbě po otci a dědovi, kteří krásně hráli na housle. I Claudie jako malá vedle divadelního kroužku chodila do ZUŠky, když se však přišlo na to, že na rozdíl od bratra neumí noty, vzdala to. „Styděla jsem se a radši už tam nikdy nevkočila, a to i přesto, že naše profesorka tvrdila, že mám velký talent na to, abych se stala dobrou houslistkou. Dnes se tomu směju,“ říká Claudie.

ZLATÁ RYBKA

Nikola Beljajevová / Foto: Pixabay

Povídku k publikování v Romano vodi připravilo nakladatelství romské literatury Kher (www.kher.cz).

Ani nevím, co je za den. Vstanu z postele a jdu se podívat do kuchyně na hodiny. Co jsem v důchodu, nenatahuju budík. Půl šesté ráno, pustím si rychlovarku a udělám si černý čaj. „Sakra, už nemáme ani jeden rohlík,“ otočím se na Denyho. Zašteká, jako by mi rozuměl. Na ledničke mám fotku své zesnulé ženy.

Zemřela před rokem a půl. Nechala mě tu samotného, toho jsem se bál nejvíc. Několik týdnů jsem tehdy žil u syna, bylo to od něj hezké gesto, moc mi to pomohlo, nemyslel jsem tolik na Bětku. Lukáš je náš jediný syn, vyrostl z něj pořádný chlap. Nikdy jsme mu nemluvili do výběru přítelkyně, naše holky o něj měly zájem, ale nakonec si vybral gadži. Lukáš jezdí pracovat do Německa. Mají se moc dobře a ona si na to zvykla, dělá ze sebe paničku. Po necelých dvou měsících jsem se vrátil domů. Radši jsem s Denym doma sám než bydlet s ní. Ještě se o sebe dokážu postarat, byť jsem po složité operaci kolene. Mladí mají svůj život. Jen v neděli se Lukáš s vnoučaty staví na oběd, ukážou mi fotky, kde byli, kluci si pohrají s Denym. Někdy, když nemají jiné plány, vyrazíme ještě společně na procházku.

Před panelákem Denyho vypustím,

ať se pěkně proběhne. V obchodě otvírají v sedm, ještě je brzy, ale klidně pár minut počkám. Z autobusu se mnou vystoupí asi deset dalších důchodců. Je to tak, nejsem jediný sedmdesátiletý dědek, co vstává brzy a jezdí po krámech. Tím jsme proslulí, bohužel je to pravda.

Jsem rád, že se zvládnou obstarat sám a nepotřebuju od nikoho pomoc. Čím jsem starší, tím víc si toho vážím. Nesnesu pomyšlení, že by mi měl někdo cizí utírat zadek. Raději skočím z okna, než abych se toho dožil. O ženu jsem se musel starat. Ke konci jsem ji krmil a přebaloval. Měla rakovinu močového měchýře. Celý život prodávala v krámě, asi i proto mám rád obchody. Musela v práci zadržet potřebu i několik hodin, to ji asi dostalo do hrobu. Jak bych si to s ní rád vyměnil! Život mě nebaví.

Po cestě z obchodu se zastavím v trafice, koupím si cigarety a dva losy Zlaté rybky. Moc za sebe neutrácím, ale tohle si neodpustím. Pro vnoučata mám připravené bonbony. Koupil jsem pěknou kachnu, Lukáš mi ji pomůže upéct. Umí dobře vařit, Bětko ho to naučila.

„Pane, počkejte, nechal jste tu

rukavice! Venku je zima,“ vyběhne za mnou trafikantka.

„Děkuju vám, slečno. Jsem zapomnětlivý dědek,“ pokrčím rameny. „S tou berlí daleko nedojdu, tak to nemám zas tak daleko, když si vzpomenu, že jsem zase někde něco nechal.“

Rozesměje se. „Kdepak, jste náhodou štramák,“ polichotí mi a zmizí zpátky do trafiky.

Potěšila mě. Přijdu domů a hned to sdělím své ženě na fotce v rámečku. „Bětuš, tak si představ, jsem furt štramák, žádný dědek,“ naparuju se před fotkou. „Ale já vím, řekla to jen tak.“ Nám starcům to ke štěstí stačí. Pochvala od takový mladý holky, to je hezký, ale co si vezme na starým pajdavým dědkovi? Prohrábnu si bílé vlasy. Mám jich stále dost, už řídnu, ale pořád rostou. Kadeřnice, když mě ob měsíc stříhá, se pokaždé diví, jak je mám husté. Úplně mi zbělaly, když mi umírala Bětko.

„Deny, kde jsou ty losy, nevíš, kam jsem je položil?“ rozhlížím se po bytě. „Že já je nechal v tašce,“ došourám se do předsíně. Podívám se do tašky, a byly tam. Pustím si rádio a při kávě si je setřu.

„No vidíš, jeden je vítěznej!“ Vezmu si brýle, abych zkontroloval čísla. „Mamo miri! Vyhrál jsem, panečku, dva tisíce korun. To je ale blbost,“ nevěřicně si ho znovu prohlížím.

Rozhodl jsem se, že si je ještě dnes vyberu. Najím se a pojedu zpátky do obchodu. S vnoučaty chodíme do jednoho psího útulku, rád jim na pejsky tentokrát přispěju víc než jen pamlsky. Vnoučatům nic nechybí. Mají vše, po čem touží. Až je to na škodu.

„Dobrý den, nebyl jste tu náhodou dnes ráno?“ zeptá se mladá slečna.

„Jo, byl, vyhrál jsem,“ řeknu polohlasem.

„Vážně, tak to vám blahopřeju,“ nakloní se ke mně přes pult a spiklenecky se přidá k šeptání. Vyplatí mi peníze za los a já je rychle schovám do peněženky. Dnes člověk neví, kdo si ho může vyhlídnout a okrást. „Pane, nechodíte vy do psího útulku Bětuška?“ zeptá se mě zničehonic.

„No jo, chodívám tam s vnoučaty, nosíme pejskům pamlsky a v neděli jim něco i přispějeme, když jsem teď vyhrál,“ rozpovídám se.

„Víte, v neděli tam mám taky namířeno i se svou babičkou. Ona by chtěla pejska, aby ji to donutilo chodit víc ven. Nezdružuju vás?“ ujistí se.

„Kdepak, nezdržujete, já nikam nespíchám, jediné do hrobu,“ zasměju se trochu rozpačitě.

„Vy mluvíte stejně jako moje babička,“ plácne se do čela. Za mnou se začínají štosovat nakupující. Rozloučím se a mám se k odchodu. A stejně jako ráno za sebou po chvíli uslyším její hlas.

„Milý pane, vy mi asi ty rukavice chcete darovat?“ zažertuje.

„No, vidíte to. Děkuju vám,“ ukloním se. Je moc milá, dokázal bych si ji představit jako svou snachu. Ne tu prima madam, co si Lukáš vzal.

„Uvidíme se v neděli,“ mávne na mě a odchází zpět ke své práci.

Doma si schovám vyhrané peníze do svého pasu. Mám v něm takovou úschovnu. Peníze na pohřeb, aby Lukášek neměl takové vydání. „Deny, nech toho,“ okřiknu ho. Leká se mobilu. Přišla mi smska. Vnuci mě s tím naučili. *Ahoj táto, my v neděli nedorazíme, děti jsou nemocné. Tak příští neděli, ahoj.* Mám po náladě. Těšil jsem se na ně a na společný den.

„Zase budeme sami, Deny,“ smutně oznámím do ticha. „Bětuško, to jsem

dopadl, ani vlastní syn za mnou nepřijde. Mohl mi zavolat, mohli jsme spolu aspoň mluvit. Co budu zase celý den dělat,“ tečou mi slzy po tváři. Můj život je čekání na smrt. Nemám chuť ani večeřet. Jdu si lehnout.

Zdál se mi krásný sen o Bětce. Byli jsme spolu v psím útulku. Hrála si se psíky, venčili jsme je a smáli jsme se. Cítil jsem si živý a šťastný. Ráno jsem se rozhodl, že zítra zajdu do útulku sám. Chodím tam rád a dělám to přece kvůli sobě.

„Dobrý den, milý pane, a kde máte doprovod? Pokaždé vás tu vidím s vnoučaty,“ usmívá se na mě slečna z trafiky.

„Slečno, prosím vás, říkejte mi Josefe. Milý pane, to je takové neobvyklé. Občas jsem velmi nevrlý, hlavně když mě všechno bolí,“ vysmrkám se.

„Dobře, tak tedy pane Josefe. Já jsem Katka. Pamatujete, jak jsme se bavili o mé babičce? Je tady a chtěla by si vybrat nějakého pejska. Vy taky máte pejska odsud a vyznáte se tu, mohl byste jí poradit? Pěkně prosím...“ požádá mě a já svolím, i když nevím, co si budu se starou babkou povídat.

Katka ukáže na svou babičku. Sedí na lavičce a hladí si nějakého pejska. Je to nádherná žena. Dlouhé vlasy svázané do ohonu, menší, štíhlá postava. Neuvěřitelně milý úsměv. Trochu mi svou vřelostí připomíná Bětku. Mám rád tohle místo už jen proto, že se taky jmenuje Bětuška. Možná to tak mělo být, vzpomněl jsem

si na sen, ve kterém jsem tu byl se svou ženou. Poslala mě sem, abych se s někým spřátelil a znovu žil? Zkousím si to v hlavě srovnat.

„Pane Josefe, jste v pořádku?“ prohlíží si mě Katka starostlivě.

„Jojo, jsem, nebojte se. Rád poznám vaši babičku. Víte, trochu mi připomíná mou zesnulou manželku. Byla vřelost sama. A vaše babička je od pohledu strašně příjemná paní,“ upřímně odpovím.

„Musím vám něco prásknout. Babička, když vás viděla přicházet, řekla to samé o vás,“ drží se při tom za pusku, jako by mi pověděla strašně tajnou informaci.

Představíme se a já se posadím k paní Emílii na lavičku a po chvíli už si rozprávíme jako staří dobří známí.

„Josefe, budu k vám upřímná. Není mi sice ještě tolik jako vám a nejsem ovdovělá, ale samotou jsem poznala. Znovu jsem se narodila před čtyřmi lety, kdy jsem přežila těžkou autonehodu. Rok mi trvalo, než jsem se postavila na nohy. A vidíte, chodím a snažím se žít a ne přežívat. Život bez zážitků stojí za starou bačkoru! Prosím vás, užívejte si každého momentu, co tu jste, a věnujte se tomu, co vás baví, s lidmi, které máte opravdu rád. A pozvat někoho nového do svého stereotypu, to je přeci paráda,“ skoro vykřikne má nová přítelkyně. Nakazí mě svým veselým smíchem. Cítím, jak se mi do žil vlévá příjemný nával energie. Mám chuť se radovat.

Ano, život nekončí!

SOMNAKUNO MAČHO

E Nikola Beljajevová / Foto: Pixabay
Andre romani čhib thoda e Eva Danišovo.

Na džanav, savo hin dīves. Uštav upre u džav te dikhel andre kuchña pre ora. Akorestar sar gejlom pro dvochodkos, imar na cirdav upre o budikos. Hin jepaš šovto ora tosara, thovav te tadol o pañi the kerav mange kalī teja. „Nane amen mek ča jekh bokhelī,“ visarav man pro Denisis. Chudel te bašol, sar te mange ačafolas.

Pre ledñička man hin e fotka mira romñatar, savi mange čori muła. Imar oda hin jekh the jepaš berš. Mukhlā man adaj korkores, olestar nekhbuter daravas. Palīs dživavas vaj keci kurke paš miro čhavo, oda has lestar igen šukar, has mange paš leste feder, na duminavas pre Betka. O Lukášis hin amaro čhavo, buter čhavore amen na has, barila lestar fejs murš. Šoha leske na phenahas, sava romña te lel, amare čhaja les kamenas, no ila romñake la gadža. O Lukašis phirel te kerel e bući andre Němciko. Dživen penge mišto u joj sig pre kada sikhliła u kerel pestar barikaña. Pal o duj čhon avlōm pale khere. Feder dživav amare rukoneha, bo laha te dživel na kamav. Mek birinav sa te kerel, the te man has bari operacija la khočaha. Le ternen hin lenger o dživipen. Ča kurke phirel o čhavo le onukenca pro dilos, sikhaven o fotki,

kaj has te dikhel, o čhave pen bavinen le rukoneha. Te len hin časos, ta džas jekhetane avri.

Sar sam anglo amaro panelakos, ta mukhav le Denisis, mi čeporo denašel. E sklēpa phundraven sar hin ehta ori, mek hin časos, no užarava sikra. Khatar o autobusis manca džan tele vaj deš aver manuša, so tiš hine andro dvochodkos. He, na som korkoro phuro eftavardeš beršenger o papus, savo tosara sig uštel upre u phirel pal o sklēpi. Avka amen o manuša džanen the hin oda čačipen.

Som rado, hoj pal mande mek džanav te bajinel u na kempel mange ñikas te mangel. Sar džan o berša, ta džanav, hoj oda hin but angluno. Na kamav, kaj mange vareko te khosel e bul, olestar but darav. Feder chučava pal e blaka, kada na kamav. Pal e romñi mange kampelas te bajinel. Sar imar čori na birinelas, davas la te chal, thovavas tel late o pherne. Has la rakovina pro močovo mechuris. Calo dživipen bikenavkerelas andre sklēpa. Šaj hin, hoj vašoda avka rado phirav andro sklēpi. Joj andre bući našti džalas pro budaris, kana lake kampelas, likerelas avri the buter ori, ko džanel, či predal kada tiš na muła. Feder šaj mułom me. O dživipen mange chalo.

Sar džav khere khatar e sklēpa džav mek te cinel andre trafika o cigaretli, mek cinav duj losi – Somnakuno mačho. But mange na cinavkerav, no kada mange cinav. Le onukenge kisitindom o cukri. Mek ilom andre sklēpa šukar kačka, o Lukašis la manca pekela. Džanel mišto te tavel, e Betka les sikhada.

„Užaren, mukhlān adaj o rukavički! Avri hin šil,“ denašel pal mande avri e trafikantka.

„Palikerav tumenge, terñije. Imar som phuro papus, so bisterel,“ mukhav tele o phike. „La bakulaha dur našti džav, ta te vareso bisterav u leperav mange kaj oda mukhlom, ta oda nane dur.“

E terñi asal. „Ta kaj, mek birinen, sar terno,“ phenel u džal pale andre trafika.

Šunav man mišto, te manca avka šukares delas duma. Sar avava khere, ta phenava mira romñake pre fotka. „Betko, dikhes, mek birinav sar terno, na som phuro papus,“ kerav o baripen anglal e fotka. „Sem me džanav, phenda oda ča avka.“ Amenge phure manušenje oda hin the avka dosta. Te amenca o terne čhaja den šukares duma, no so olestar te me som imar phuro papus. Kerav le vasteha andro parne bala. Mek man hin bare bala, varesave mange imar pejle

avri, no baron the baron. E kaderñička, sar ke late sako duj čhona džav, tiš phenel, hoj man hin šukar bala. Sar miri romñi merelas, ta mange o bala sa ačhile parne.

„Deni, kaj hine ola losi, na džanes, kaj len thodom?“ dikhav pal calo kher. „Mukhlom len andre taška,“ džav polokes paš o vudar. Dikhav andre taška, has odoj. Mukhav o radijovos u sar pijav e kaveja, ta randav o losi. „No dikhes, jekh khelel avri!“ Lav o okulāra, te dikhav o numera. „Mamo miri! kheldom avri duj ezera koruni. Na pačav,“ pale the pale dikhav pro losos.

Phendom mange, hoj mange vaš o love džava mek adađives. Čeporo chava, the džava pale andre sklēpa. Le onukenca phiras andro utulkos predal o rukone, ta akana lenge šaj dav čeporo buter, sar varesave gulipena, so lenge varekana cinav. Le onukenge na kempel nič, hin len savoro. Varekana olestar hin e bibacht.

„Lačho dīves, na sanas adaj tosara?“ phučel e terñi.

„He, somas, kheldom avri,“ phenav polokes.

„Čačes, ta oda hin mišto,“ čeporo bandžol kija mande the tiš chudel te vakerel polokes. Del mange o love, so kheldom avri u me len sig garuvav andro bugelaris. Adađives našti manuš ñikaske paťal. Vareko šaj manušes občorel. „Na phiren tumen andro utulkos vaš o rukone, so les vičinen Bětuška?“ phučel mandar ñisostar nič e terñi.

„He phirav odoj le onukenca, hordinas lenge o lačhibena, u kurke dava the varesave lovore, te kheldom avri,“ chudav te vakerel.

„Džanen, kurke odoj kamav te džal mek mira babaha. Joj kamel rukonores, te leha phirel avri. Hin tumen časos?“ phučel mandar.

„He, hin man časos, na siđarav ñikhaj, talam pre mulañi bar,“ asav ča avka pro jepaš.

„Vakeren sar miri baba,“ marel pes pal o čekat. Pal mande užaren o manuša. Imar kamav te džal het. The avka sar tosara, pal mande šunav lakero hangos.

„Lačhe manušeja, tumen mange ola rukavički kamen te del?“ kerel pheras.

„Dikhen. Palikerav.“ Hiñi igen lačhi, kajsi bori bi avelas feder sar koja prima madam, so la o čhavo ila romñake.

„Dikhaha amen kurke,“ kerel mange le vasteha the džal pale andre bući.

Khere garuvav o love andro paspor-

tos. Oda miro than, kaj garuvav o love. O love pro parušagos, te o čhavo na poťinel peskere lovendar. „Deni, so keres!“ kerav vika pro rukono. Daral le mobilostar. Avla mange e esemeska. O onuka man sikhade le telefonoha. *Dado, kurke našti avas, o čhave hine nasvale. Ta pre oka kurko amen dikhaha.* Imar man nane lačhi kedva. Kamavas len te dikhel u te avel lenca calo dīves.

„Pale avaha korkore, Deni,“ phares phenav o lava, save ñiko na šunel. „Betko, kavka manca oda hin, miro čhavo pal mande na avel. Šaj mange vičinda, šaj manca diña e duma. So akana calo dīves kerava,“ o apsa mange čulon tele pal o čhama. Miro dživipen džal imar ča kijo meriben. Imar na kamav te chal. Džav te sovel.

Džavas šukar suno pal e Betka. Samas duj džene andro utolkos predal o rukone. Bavinelas pes le rukonenca, ilam len avri the but asahas. Šunavas man andro suno lošalo the džido. Tosara mange phendom, hoj džava andro utulkos korkoro. Phirav odoj rado u hin oda mišto predal mande.

„Lačho dīves, lačhe manušeja, sar oda, hoj san korkoro? Sar tumen dikhav, ta phiren le onukenca,“ asal e terñi khatar e trafika.

„Mangav tumen, phenen mange Josefe. Lačhe manušeja, avka mange ñiko na phenel. Varekana man nane lačhi kedva, oda akor, sar man sa dukhal,“ phurdav avri o nakh.

„Ta mišto, vičinava tumen Josefe. Me som Katka. Leperen, sar vakerahas pal miri baba? Hiñi adaj u kamel peske te kidel avri varesave rukonores. Tumen hin adari rukonoro, prindžaren adaj savoro, šaj lake den godi? Mangav tumen šukares...“ mangel man u me phenav, mišto the te na džanav, so la phuraha dava duma.

E Katka sikhavel pre peskeri baba. Bešel pre lavkica u hladkinel varesave rukonores. Hin oda igen šukar džuvli. Bare bala phandle palal, cikneder, šukori. But šukares asal. Čeporo marel pre miri Betka. Kamav kada than, bo o utulkos tiš vičinen Bětuška. Ko džanel, kampelas oda avka te avel, leperdom mange pro suno, kaj somas mira romñaha. Bičhada man arde miri romñi, te varekas arakhav, te pale dživav? Džal mange pal e godi.

„Josefe, šunen tumen mišto?“ dikhel pre ma e Katka.

„He, he, ma daran. Kamav te prindžarel tumara baba. Džanen, čeporo marel

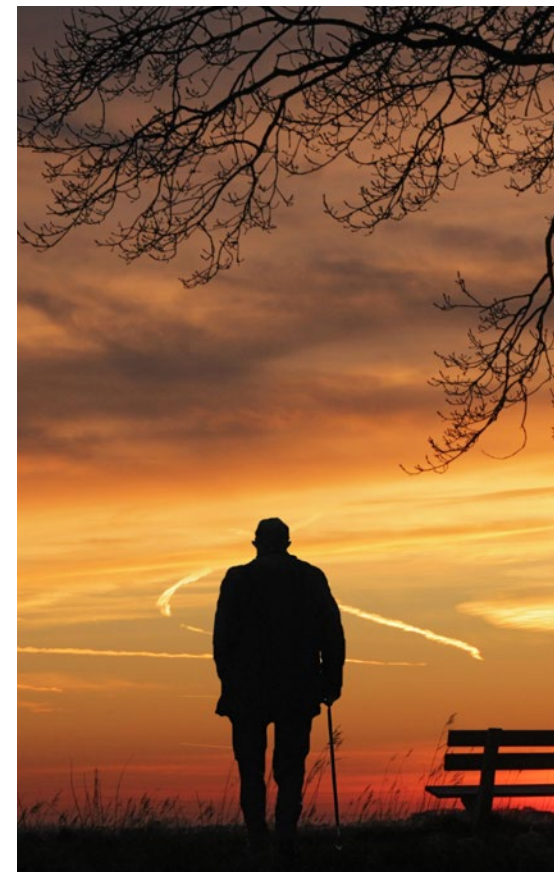
pre miri romñi, so mange muła. Joj has igen jileskeri džuvli. Tumari baba dičhol tiš sar igen lačhi džuvli,“ phenav sar oda šunav.

„Vareso tumenge phenava. E baba, sar tumen dikhlā, maj pal tumende tiš šukares vakerehas,“ likerel o vast pro muj, u phenel mange počoral.

Das amenge o vasta u me bašav paš e Emilija pre lavkica, maj das jekhetane duma, sar manuša, save pen imar čirla prindžardehas.

„Josef, phenava tumenge čačipen. Nane mange kajci berš sar tumenge, na muła mange o rom, no džanav, soda hin, te hin manuš korkoro. Pale ulilom anglo štar berš, akor man has bari havarija. Jekh berš na phiravas pro pindre. No, dikhen, phirav the kamav te dživel, na te phirel ñisostar ñikhaj. Te tumen nane lačho dživipen, nane oda mišto! Mangav tumen, dživen sako jekh džives savo tumen hin, keren oda, so tumenge hin pre dzeka, le manušenca, so len rado dikhen. U te kerel vareso le manušeha, so les ča akana prindžardam, oda hin but lačhes,“ zoraleder hangoha phenel miri nevi kamaratka. The me man šunav igen mišto, imar tiš kamav te asal. Šunav, sar mange andro testos džal e energija. Kamav te lošalol.

He, o dživipen mek nane kijo agor! ●

HOLOCAUST.CZ SPOUŠTÍ DATABÁZI ROMSKÝCH OBĚTÍ

Eliška Waageová, Michal Schuster, Institut Tereziánské iniciativy / Foto na str. 21 Pixabay, Romea

Databáze obětí na holocaust.cz má novou část a obsahuje nyní i údaje o dalších obětech rasového pronásledování v Protektorátu Čechy a Morava – osob označených během druhé světové války za „cikány“.

Nacistická rasistická perzekuce lidí označených za „cikány“ se za druhé světové války dotkla většiny Romů a Sintů na území dnešní ČR. I přes svou závažnost nebylo téma jejich genocidy až do roku 1989 z mnoha důvodů většinovou společností reflektováno. I přesto, že v demokratických podmínkách dochází v ČR k rozvoji výzkumu, vzdělávání i připomínání těchto událostí, není toto téma ani v současné době samozřejmou součástí většinového povědomí, o čemž svědčí dlouholetý proces vzniku památníků v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu či periodicky se opakující zlehčování či dokonce popírání genocidy Romů. 13. května byla na vzdělávacím portálu www.holocaust.cz spuštěna nová databáze obsahující data obětí nacistické genocidy „cikánů“ z území dnešní ČR. V současnosti jsou k dispozici údaje o těch, kteří zahynuli v protektorátním „cikánském táboře“ Lety u Písku v době jeho fungování od srpna 1942 do srpna 1943.

Institut Tereziánské iniciativy se od svého založení v roce 1993 systematicky věnuje výzkumu a připomínce obětí holokaustu a od roku 2008 provozuje na portálu holocaust.cz Databázi obětí. Nejprve zde byla zveřejněna data lidí, kteří byli podle tzv. norimberských zákonů označeni za „Židy“. Samotný základ Databáze obětí tvoří údaje z terezínských pamětních knih, jež vyšly v roce 1995. Tento základ je od té doby neustále doplňován a rozšiřován, a to nejen o nové údaje, ale také o archivní dokumenty a fotografie, díky nimž je možné lidem vrátit nejen tváře, ale též životní příběhy.

Databáze obsahuje stručné údaje o všech vězňích terezínského ghetta deportovaných z českých zemí, z Německa, Rakouska, Nizozemí, Dánska, ze Slovenska a také těch, kteří do Terezína přišli v posledních dnech války s pochody smrti (tzv. evakuační transporty). Dále je zde možno nalézt informace o těch, kteří byli z českých zemí deportováni přímo do Lodže, Osvětimi, Minsku a Ujazydowa

DATABÁZE OBĚTÍ

Jméno: **Příjmení:** **Bydliště před válkou:**

Místo narození: **Datum narození:** den měsíc rok **Transport:**

Vyhledávání podle místa věznění ▼

☐ Baranoviči	☐ Majdanek	☐ Sobibór, Ossowa
☐ Bergen-Belsen	☐ Malý Trostinec	☐ Terezín (ghetto)
☐ Buchenwald	☐ Mauthausen	☐ Terezín (Malá pevnost)
☐ Dachau	☐ Minsk	☐ Trawniki
☐ Flossenbürg	☐ Osvětim	☐ Treblinka
☐ Gross-Rosen	☐ Piaski	☐ Ujazydow
☐ Izbica	☐ Raasiku	☐ Varšava
☒ Lety u Písku	☐ Rejowiec	☐ Zamość
☐ Lodž	☐ Riga	
☐ Lublin	☐ Schwarzhede	

Vyhledat v databázi

nebo byli věznění v koncentračním táboře Mauthausen.

Dalším nelehkým úkolem, který si pracovníci Institutu stanovili, bylo připomenout i další oběti nacistické rasistické politiky za druhé světové války, a to právě těch, kteří byli úřední mocí označeni za „cikány“. Tomuto úkolu se historici Institutu začali systematicky věnovat před čtyřmi lety. Vyšli ze zkušeností s databází židovských obětí a dosavadní postupy přizpůsobili specifickým potřebám aktuálního projektu.

Na samotném začátku byl archivní výzkum, který začal ve třech archivech, kde se nacházejí základní fondy k tématu perzekuce Romů a Sintů na našem území – těmito archivy jsou Národní archiv ČR v Praze, Moravský zemský archiv v Brně a Státní oblastní archiv v Třeboni. Důležitý byl také výzkum

v zahraničních archivech – např. Spolkovém archivu (Bundesarchiv) v Berlíně nebo v archivu Muzea Auschwitz-Birkenau v Osvětimi. V rámci postupujícího výzkumu bylo potřeba navštívit i další české archivy – v jihomoravském Mikulově, ve východočeském Zámru, archivy měst Prahy a Brna a dalších.

S narůstajícím množstvím shromážděných dokumentů a dat bylo potřeba stanovit si dílčí cíl, kterého lze ve vytyčeném čase dosáhnout, a soustředit výzkum tímto směrem. I s ohledem na to, že v rámci archivního výzkumu probíhala od začátku digitalizace celého archivního fondu „CT Lety“, jenž je uložen v Třeboni, byly k prvnímu zveřejnění vybrány údaje o vězňích tábora v Letech u Písku. Z dokumentů v tomto fondu byly získány a přepsány jmenové seznamy a údaje z nich porovnány s již existují-

cími a publikovanými seznamy vězňů, které v minulosti zpracoval historik Ctibor Nečas. Z celkového množství vězňů tábora v Letech byli ke zveřejnění vybráni ti, kteří v letském táboře zahynuli.

Databázi obětí lze rozdělit na dvě části – veřejnou a neveřejnou. Veřejná část, která je přístupná na portálu www.holocaust.cz, obsahuje údaje pouze o lidech, kteří byli zavražděni nebo na následky věznění zemřeli během druhé světové války. Z důvodu ochrany osobních údajů nelze zveřejnit údaje o přeživších nebo o těch, u nichž se jejich osud nepodařil vypátrat. I když již jejich jména byla publikována knižně, jako je tomu například u vězňů terezínského ghetta v Tereziánských pamětních knihách, zůstávají tyto údaje pouze v interní části databáze. Neznamena to ale, že jsou tato data nedostupná. Lze je získat na základě badatelského dotazu. Stejný postup byl zvolen i v případě rozšíření databáze o letské vězně.

Ve veřejné části databáze jsou zveřejněny základní údaje o jednotlivých vězňích zemřelých v „cikánském táboře“ Lety v době jeho trvání od srpna 1942 do srpna 1943. Uživatel tedy v databázi najde jméno a příjmení (příp. rodné nebo jiné příjmení), datum a místo narození, dobu věznění a datum a místo úmrtí. Větší část zjištěných údajů je uložena v neveřejné části databáze. I díky konzultaci s experty a zástupci pozůstalých se projektový tým rozhodl, že všechna data a údaje, které jsou získávány a zpracovávány, budou uloženy pouze v neveřejné části databáze.

Do databáze jsou získávány informace a dokumenty o každé oběti tak, abychom si za nesčíslným množstvím zavražděných dokázali představit jednotlivé muže, ženy a děti. Uživatelům jsou zpřístupňovány také archivní dokumenty a fotografie, které vykrešlují každého jako individuální osobnost, která žila svůj život až do doby, než byl násilně přerván událostmi spojenými s rasovým pronásledováním za druhé světové války. Tyto dokumenty a fotografie pocházejí převážně z českých archivů a dokumentují jen jeden rozměr lidského života, a to jeho otisk v úředních dokumentech. Soukromý každodenní život pak dokumentují zejména fotografie, kterými do databáze přispívají soukromí dárci – převážně členové rodin pozůstalých po obětech. Vrátit tvář a životní příběh

každému je však nikdy nekončící práce. Ne vždy se dokumenty dochovaly, ne vždy se podaří osoby na starých fotografiích identifikovat, ne vždy žije někdo, kdo by si na ně pamatoval.

Jednou z obětí nacistického pronásledování „cikánů“ za druhé světové války se stala Tekla Šimandlová (*1902), která postupně prošla koncentračními tábory v Letech u Písku, Hodoníně u Kunštátu a v Auschwitz-Birkenau, kde zahynula. V létě 1942, kdy se na území protektorátu začala realizovat nucená koncentrace osob označených za „cikány a cikánské míšence“, žila se svými dětmi v Plzni a pracovala jako dělnice. 3. srpna 1942 byli společně internováni v nově otevřeném „cikánském táboře“ v Letech u Písku. Dcera Marie byla z tábora převezena do nemocni-

ce v Písku s břišním tyfem, Tekla byla se synem Josefem a dcerou Annou po zrušení tábora v Letech převezena do tábora v Hodoníně u Kunštátu. Odtud byli deportováni do Auschwitz-Birkenou. Tekla zde 7. prosince 1943 zemřela, osudy dětí se zatím objasnit nepodařilo.

Databáze by měla fungovat jako snadno přístupný zdroj informací a zdroj pro rozvíjení současné veřejné diskuse. Součástí online databáze jsou proto i odborné komentáře, které vysvětlují jednotlivá témata a pojmy a kontextualizují publikované údaje a materiály. Na ty budou navazovat odborné články a případné další výstupy. V budoucnosti by mělo dojít k rozšíření databáze o další informace, a to především o obětech „cikánských táborů“ v Hodoníně u Kunštátu a v Auschwitz-Birkenau. ●

GADŽOVÉ PŮJDOU DO NEBE – DÍKY ROMŮM!

Martin Sládeček / Foto: Jakub Podešva

Už v pátek 29. května se po koronavirem vynucené pauze znovu otevřely brány Divadla Husa na provázku. Tedy přesněji jeho dvora. Právě tam totiž pod širým nebem proběhla premiéra autorské inscenace Gadžové jdou do nebe v režii Jiřího Havelky.

Myšlenka zabývat se tématy česko-romského soužití vzešla z úvah trojhlavého uměleckého vedení, které do tohoto legendárního brněnského divadla na Zelném trhu nastoupilo v roce 2019 a jehož součástí je i pisatel těchto řádků. Naší první sezoně jsme hrdě vtiskli heslo „10 000 donkichotů!“ odvolávající se na výrok divadelníka Jiřího Mahena, který prý v roce 1920 právě takto odpověděl na otázku: „Co nová Československá republika nejvíc potřebuje?“

V této sezoně jsme chtěli svou pozornost systematicky upírat na lidi, kteří se až příliš často ocitají na periferii našeho zájmu. Jsme totiž přesvědčeni, že vztah naší společnosti k těm nejzranitelnějším – ke starým lidem, k etnickým či sexuálním menšinám, k uprchlíkům... – odráží úroveň našeho občanského vědomí. A že právě mezi lidmi, jimž stále ještě neumožňujeme plně využít jejich potenciál, se skrývá naděje na potřebnou proměnu naší společnosti. Věděli jsme také, že bychom moc rádi spolupracovali s Jiřím Havelkou, a jen jsme doufali, že se respekt budícího tématu česko-romského soužití nezalekne. Nezalekl.

Důvodem k obavám pro nás tentokrát byla sama podstata divadla coby reprezentačního umění. Zdálo se nám nemožné najít způsob, jak dnes na jevišti představovat, tj. reprezentovat romskou menšinu bez její spoluúčasti a nestat se přitom součástí celospolečenského problému její podreprezentovanosti a jejího dezinterpretování. Bylo nám proto jasné, že chceme a musíme ke zkoušení přizvat i romské osobnosti. Díky všestrannému aktivistovi a nositeli Ceny Muzea romské kultury za rok 2018 Davidu Tišerovi ze sdružení Ara Art, který se do projektu zapojil jako první, se nám podařilo oslovit také herečku, zpěvačku a pedagožku Pavlínu Matiovou. K nim posléze přibyli i Brňáci Kristína Richterová a Ministerstvem vnitra oceněný preventista kriminality a skvělý muzikant Jan Polyák se svou kapelou. S nimi a se čtyřmi provázkovskými herci jsme se

rozhodli pro cestu kolektivního autorství. Do tvůrčího procesu jsme se vrhli bez textu a bez pevně stanovené hierarchie a rolí.

Už od první čtené, tentokrát spíš „první povídané“, jsme se bavili o možných prostředcích, jak o česko-romském soužití hrát. Jiří přitom velmi přesně artikuloval, že je to tematické pole tak široké a zaminované různými povšechnými generalizujícími soudy – stereotypy, že bychom měli být nanejvýš osobní a konkrétní. Při práci s těmito předem pozitivními či negativními postoji, které si s sebou do divadla mohou lidé přinášet, jsme se rozhodli vsadit na dva momenty, jimiž lze předsudky, ne-li rovnou odstranit, pak alespoň korigovat: na osobní setkání s konkrétním člověkem a na humor.

Záhy jsme se tím dostali k žánru stand upu, který kdysi vznikl právě z etnického napětí rostoucího v anglické a americké společnosti a má dlouhou tradici práce s nacionalismem, rasismem a různými společenskými tabu. Diváci, a mezi nimi snad i Romové, tak během společného večera v divadle zažijí sérii stand upů. Nečeká je inscenace v klasickém slova smyslu, nýbrž společný večer, v němž se slovy režiséra: „Budou moci smát všemu, za co se normálně stydí,

a stydět za vše, čemu se normálně smějí.“

Již během prvních reherší k tématu se nám dostalo spousty inspirace, bez níž bychom se byli raději obešli. Naráželi jsme na řadu praktických ukázek děsivé symbiózy nacionalismu, rasismu a populismu, a to i u nejvyšších reprezentantů naší země – od vyložené lživých výroků hlavy státu či extremistického místopředsedy poslanecké sněmovny až po skrytě rasistická vyjádření novopečeného ombudsmana.

Pro mě jako dramaturga-gadžu však v průběhu zkoušení převážilo cosi jiného a zdaleka inspirativnějšího, co všechny nahnědlé výroky zatlačilo do pozadí: nápadná a tisícerými způsoby projevovaná inteligence, smysl pro humor a dechberoucí talent všech osobností reprezentujících v naší inscenaci romskou menšinu.

Právě díky nim jsem si na konci své první sezony na Zelném trhu poznovu uvědomil, že naším úkolem není než autenticky reprezentovat českou společnost takovou, jakou bychom ji jednou chtěli mít: totiž otevřenou a různorodou, aktivní a tvořivou, tolerantní a soucitnou. Takovou, jakou David, Pavlína, Honza a další donkichoti reprezentují už dnes.

Autor je dramaturg inscenace. •

ZAJÍMÁ VÁS HISTORIE, MÁTE RÁDI PŘÍBĚHY?

POSLECHNĚTE SI VYPRÁVĚNÍ PAMĚTNÍKŮ

WWW.PAMETROMU.CZ

Unikátní sbírka rozhovorů přibližuje méně známou stránku historie naší společnosti, historii Romů.

Projekt Paměť Romů realizuje ROMEA, o. p. s., za finanční podpory Bader Philanthropies, Inc.

